

[ลานวัฒนธรรม]

วาทิ ทรัพย์สิน

อาจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เจ๊ะแหว เต๊ะลูกา

ช่างทำกริช คนสุดท้ายของ เมืองปัตตานี

กริชเป็นอาวุธโบราณที่นิยมใช้และหลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีอยู่ทั่วไปในบริเวณคาบสมุทรมลายูคุณค่าของกริชนอกจากจะใช้เป็นอาวุธประจำกายแล้ว ยังมีความหมายเกี่ยวกับความเชื่อเป็นเครื่องรางของศักดิ์สิทธิ์เป็นศาสตราภรณ์ที่บ่งบอก ถึงฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ ยศถาบรรดาศักดิ์ของผู้ เป็นเจ้าของและตระกูล นิยมใช้กันแพร่หลายทั้งไทย พุทธและไทยมุสลิมในภาคใต้ของไทยไปจนถึงมาเลเซีย และอินโดนีเซีย

ฉบับนี้ผู้เขียนขอนำเรื่องราวของช่างทำกริชชาวปัตตานีที่กำลังจะเป็นช่างทำกริชคนสุดท้ายของปัตตานี เพราะขาดผู้สืบสาน และขาดการเหลียวดูจากหน่วยงานของรัฐ บุคคลที่ผู้เขียนกล่าวถึง คือ นายเจ๊ะแหว เต๊ะลูกา ปัจจุบันอายุ 75 ปี จากการสัมภาษณ์เรื่องราวของคนทำกริชพบว่าปัจจุบันใน 3 จังหวัดชายแดนใต้มีกลุ่มทำกริชอยู่สองที่ คือ ที่อำเภอรามัน จังหวัดยะลา และที่อำเภอกอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี กลุ่มแรกที่อำเภอรามันนั้น มีนายตีพะลี อะตะบู เป็นหัวหน้ากลุ่ม และได้อนุรักษ์สืบสานการทำกริช

แบบโบราณ รวมตัวกันเป็นสหกรณ์ทำกริชจังหวัดยะลา ส่วนที่จังหวัดปัตตานี มีนายเจ๊ะแหว เต๊ะลูกกา ทำอยู่ เพียงคนเดียว ณ ที่นี้ ผู้เขียนขอเล่าเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับกริชและผลงานของช่างทำกริชเมืองปัตตานีมาเล่าสู่กันฟัง เพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับคนทำงานทางด้านวัฒนธรรม

กริชเป็นอาวุธโบราณที่นิยมใช้และหลงเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีอยู่ทั่วไปในบริเวณคาบสมุทรมลายู คุณค่าของกริชนอกจากจะใช้เป็นอาวุธประจำกายแล้ว ยังมีความหมายเกี่ยวกับความเชื่อ เป็นเครื่องรางของศักดิ์สิทธิ์ เป็นศาสตราภรณ์ที่บ่งบอกถึงฐานะทางสังคมเศรษฐกิจ ยศถาบรรดาศักดิ์ของผู้เป็นเจ้าของและตระกูล นิยมใช้กันแพร่หลายทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมในภาคใต้ของไทยไปจนถึงมาเลเซียและอินโดนีเซีย

เกี่ยวกับจุดกำเนิดหรือแรกเริ่มของการทำกริชในปัตตานี หากจะหาผู้ริเริ่มทำเป็นคนแรกเป็นสิ่งที่ยากแก่การสรุปว่าเริ่มต้นเมื่อไร แต่หากศึกษาจากเรื่องเล่าหรือจากตำนานท้องถิ่นก็พอจะสรุปได้ว่ากริชเริ่มทำขึ้นครั้งแรกที่อินโดนีเซีย และเผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยเมื่อประมาณ 300 ปีที่แล้ว

นายเจ๊ะแหว เต๊ะลูกกา เล่าว่า กริชเป็นที่นิยมทำกันที่หมู่เกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย โดยมีเจ้าเมืองๆ หนึ่งได้คิดให้มีการประกวดการทำกริชขึ้น และเจ้าเมืองบังคับให้ช่างกริชทุกคนส่งกริชเข้าประกวดเมื่อถึงกำหนดวันแข่งขัน กรรมการผู้ตัดสินกริชสำรวจรายชื่อช่างตีกริชทั้งหมด ปรากฏว่ามีช่างผู้หนึ่งไม่ได้ส่งกริชประกวดเจ้าเมืองจึงให้ทหารนำตัวช่างผู้นี้มาเมื่อช่างผู้นี้มาถึงวังก็มอบกริชของตนให้กรรมการพิจารณา ลักษณะด้ามทำด้วยเหง้าไม้ไผ่ ผักทำด้วยกากหมาก ทำให้เจ้าเมืองโกรธเพราะกริชไม่สวยเหมือนช่างกริชคนอื่นๆ ที่ประดับกริชด้วยทอง เพชรพลอย อย่างสวยงาม เจ้าเมืองจึงเอากริชนั้นโยนทิ้งในสระน้ำและเนรเทศช่างผู้ทำออกจากเมือง โดยฝากเรือขนส่งสินค้าให้นำตัวออกจากเกาะชวาในวันนั้นเอง ก่อนออกจากเมืองนั้นช่างผู้นี้ได้กล่าวกับเจ้าเมือง

ภูมิปัญญาการทำกริช คืองานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนใต้

เจ้าเมืองว่า “กริชที่ดีนั้นไม่ได้อยู่ที่เครื่องประดับตกแต่ง แต่อยู่ที่ความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ของกริชต่างหาก” วันรุ่งขึ้นเจ้าเมืองตื่นขึ้นออกไปเดินเล่นที่ริมสระน้ำ และได้พบปลาขนาดใหญ่ตายหงายท้องลอยในสระ จึงให้เหล่าเสนา้นำปลานั้นขึ้นมาเพื่อพิสูจน์หาสาเหตุว่าปลาตายด้วยเหตุอันใด เมื่อนำเมื่อนำปลาขึ้นมามีปรากฏว่าเป็นกริชที่เจ้าเมืองขว้างทิ้งเมื่อวานปักอยู่ที่ตัวปลา เจ้าเมืองนึกถึงช่างทำกริชจึงรู้สึกเสียใจเป็นอย่างมากที่ได้เนรเทศช่างตีกริชคนสำคัญไป ส่วนช่างตีกริชที่ถูกเนรเทศได้เดินทางมาถึงที่ท่าเรือเมืองปัตตานี และเดินทางต่อไปจนถึงเมืองรามันโดยพักอยู่ที่นั่นจนเจ้าเมืองรามันทราบเรื่องราวความสามารถของช่างตีกริชผู้นี้จึงได้สั่งให้ช่างตีกริชทำให้อูหนึ่งเล่ม เมื่อทำเสร็จเจ้าเมืองจึงเกิดความประทับใจเป็นอย่างยิ่งจึงยกย่องช่างผู้นี้ให้เป็นช่างกริชหลวงประจำเมืองรามันและตั้งชื่อให้กับช่างผู้นี้ว่า “โต๊ะบันไดซาระห์หรือ โต๊ะปาแนชาชะห์” ซึ่งแปลความได้ว่า ปาแนชาชะห์ นายช่างผู้ยิ่งใหญ่ ปาแนชาชะห์ได้ถ่ายทอดรูปแบบและเทคนิคต่างๆ ในการตีกริชแก่ลูกศิษย์มากมาย ซึ่งต่อมากกริชแบบปาแนชาชะห์จึงได้รับความนิยมไปทั่วภาคใต้ตอนล่างตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สัมภาษณ์เจ๊ะแหว เต๊ะลูกกา ณ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 6 ตำบลท่าเรืออำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี)

สำหรับข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการทำกริชมีนักวิชาการได้ศึกษาเขียนเป็นตำรามากมายหลายเล่ม จะไม่ขอนำมากล่าวในที่นี้ แต่ผู้เขียนขอ นำปัญหาที่สะท้อนให้เห็นว่าเพราะเหตุใดการทำกริช

สิ่งประกอบของกริช

ปัตตานีจึงขาดการสืบทอดและการสืบสาน ทั้งที่ในอดีตในปัตตานีมีช่างทำกริชที่มีชื่อเสียงหลายคน เช่น ช่างมะนุ อำเภอยะรัง ช่างเจ๊ะเห็ง และเซ็ง อำเภอสายบุรี บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นช่างตีกริชที่ได้รับการยอมรับว่ามีฝีมือ แต่ไม่มีผู้สืบทอดต่อหรือหากมีก็เป็นเพียงช่างมือใหม่ที่ไม่มีชื่อเสียงเพราะไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร

เจ๊ะแหว เต๊ะลูกกา เป็นช่างกริชที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่รู้จักของคนในจังหวัดปัตตานีและกลุ่มช่างตีกริช ช่างตีเหล็ก รวมถึงนักวิชาการที่สนใจเกี่ยวกับการทำกริชในยุคปัจจุบัน เจ๊ะแหวเล่าว่า ตนมีความรักและสนใจเกี่ยวกับการตีกริช จึงศึกษาด้วยตนเองโดยสังเกตจากกริชโบราณแล้วมาทดลองทำในระยะแรกๆ ยังไม่คิดจะขายแต่เมื่อมีผู้มาเห็นก็มักจะขอซื้อไปเก็บไว้ เป็นเช่นนี้อยู่นับ 20 ปี จนเมื่อทำขายการทำกริชจึงเป็นอาชีพเสริม เจ๊ะแหวบอกว่าการทำกริชทำได้ไม่ยากแต่ที่สำคัญผู้ทำต้องมีความอดทนและใจเย็นๆ เพราะมีหลายขั้นตอน ตั้งแต่การตีเหล็กให้เป็นดากริช การทำฝักกริช การทำปลอกสวมกันกริชและการแกะสลักหวักริช ทุกขั้นตอนต้องใช้เวลาลพอสมควร

เจ๊ะแหวบอกว่า อยากถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชน แต่ก็ขาดผู้สนใจ เคยขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐแต่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทำให้ทุกวันนี้ในจังหวัดปัตตานีขาดผู้สืบทอด สันเจ๊ะแหวมีปัญหาการตีกริชปัตตานีคงจะสูญสิ้นไปด้วยเจ๊ะแหวคิดว่าปัญหาการขาดช่างตีกริชที่เกิดขึ้นในสังคมปัตตานีมี

ดากริชและหวักริช

หวักริชแบบนกฟังกะ

สาเหตุมาจากปัจจุบันความนิยมการใช้กริชไม่ได้ใช้เป็นอาวุธเหมือนเช่นอดีต เพราะตั้งแต่ทางการประกาศห้ามพกพาอาวุธในที่สาธารณะมาเมื่อประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา อาชีพการทำกริชก็ค่อยๆ หายไป จะมีการสั่งทำบ้างก็เพื่อใช้ในพิธีกรรมเท่านั้น

ความสวยงามและคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวกริชปัจจุบันกระแสสังคมให้ความสำคัญและให้ความสนใจที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกริช และภูมิปัญญาการทำกริชอันเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ หน่วยงานของรัฐต่างพยายามจัดทำโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำกริชขึ้น แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรไม่เหมือนกับการฟื้นฟูงานหัตถกรรมอื่นๆ เช่น การทอผ้า การสานเสื่อกระจูด การเขียนผ้าบาติก สาเหตุที่การทำกริชในจังหวัดปัตตานีไม่ประสบความสำเร็จ เจ๊ะแหวสรุปจากประสบการณ์ของตนว่ามีสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกโครงการของรัฐขาดความต่อเนื่องและขาดทิศทางการส่งเสริมที่เป็นระบบ

การทำงานมักขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ได้มา เมื่อ
งบประมาณหมดโครงการก็หยุด สิ่งที่ทำไปแล้วไม่มี
การติดตามผลว่ามีอุปสรรคหรือปัญหาอย่างไร
ประการที่สองเด็กรุ่นใหม่ที่มาพร้อมโครงการขาดความ
อดทนทั้งที่เริ่มแรกมีความอยากที่จะเรียนแต่พอถึง
ขั้นปฏิบัติซึ่งต้องใช้แรงงาน และต้องปฏิบัติในขั้นตอน
ต่างๆ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานคือ การตีเหล็กจนถึงขั้นที่ต้อง
ใช้ทักษะฝีมือเป็นพิเศษ ผู้เรียนมักจะถอดใจเพราะ
ต้องใช้ความอดทนต่อความร้อนจากเปลวไฟที่ใช้
หลอมเหล็ก ทำให้ในขั้นตอนอื่นๆ ต้องยุติไปด้วย

ปัจจุบันความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการตีกริช การ
หลอมและการตีเนื้อเหล็กให้ประสานกันเป็นดากริช

หรือสิ่งที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาการตีเหล็กมีการศึกษาค้นคว้าและบันทึกไว้เป็นเอกสารวิชาการมากมาย
แต่ถ้าหากไม่มีการนำความรู้นั้นมาสู่ภาคปฏิบัติหรือ
การทํายอย่างเป็นรูปธรรม ความรู้ที่มีอยู่ในตำราก็ไร้
ประโยชน์เพราะกริชจะมีคุณค่าอยู่ที่ชิ้นงานที่สำเร็จ
ไม่ใช่อยู่ในตำรา

แม้ว่าจะขาดผู้สืบสาน แต่ด้วยจิตวิญญาณช่าง
และความรักในงานตีกริช เจ๊ะแว ในวัย 75 ปี บอก
กับผู้เขียนว่าตนจะตีกริชไปจนกว่าไม่มีเรี่ยวแรง หาก
ใครคิดจะเรียนรู้เกี่ยวกับการทำกริช เจ๊ะแวยินดีที่จะ
สอนให้โดยไม่คิดค่าตอบแทน ขอเพียงแรงใจ ความ
อดทน และความอุตสาหะเท่านั้น (๕)

อ้างอิง

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ. กะเทาะสนิมกริช และวิถีชาวใต้ตอนล่าง. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

สัมภาษณ์

เจ๊ะแว เต๊ะลูกา ณ บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 6 ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี.
ตีพะลี อะตะบู บ้านเลขที่ 54/1 ถนนยะลา-รือเสาะ ตำบลตะโกละ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา.

*You may fool all the people
some of the time, you can even
fool some of the people all
of the time, but you cannot
fool all of the people all the time.*

Abraham Lincoln

คุณอาจหลอกคนทุกคนได้ในบางเวลา
หรืออาจหลอกคนบางคนได้ตลอดเวลา
แต่คุณไม่สามารถหลอกคนทุกคน
ได้ตลอดเวลา

อับบราฮัม ลินคอล์น